

УДК 821.161.2–4.09(71)

Василь Савич

ДЖЕРЕЛА ХУДОЖНЬОГО МИСЛЕННЯ Р. ВОЛОДИМИРА

У статті висвітлено проблему розкриття особливостей художнього мислення Р. Володимира, які вплинули на поетику його творів. Наведено основні підходи до трактування поняття «художнє мислення», які зазначені в різних наукових джерелах. Простежено основні домінанти цієї дефініції. Проаналізовано публіцистичні та художні тексти Р. Володимира з метою виявлення головних рис його художнього мислення. Проілюстровано взаємозалежність між художнім мисленням автора та особливостями поетики його творів.

Ключові слова: художнє мислення, Р. Володимир, світобачення, мистецька самобутність.

© В. Савич, 2014

У сучасному літературознавстві домінує тенденція до контекстуальних узагальнень, що сприяє більше осмисленню творчих особистостей, аніж глибинних текстуальних структур. Однак практика світової науки про літературу показує, що розкриття саме цих структур, із властивою їм своєрідністю проявів мовних явищ та мисленневих процесів, є передумовою для визначення об'єктивної цінності будь-якого художнього твору.

Такі принципи є найсуттєвішими при вивченні аспектів творчості Р. Володимира

(псевдонім Романа Кухаря) (1920–2007) – відомого в США українського поета, прозаїка, перекладача, публіциста, ученого, літературного та музичного критика, оперного співака й педагога. Про феномен цього автора заявляли побіжно (нерідко тривіально), аналізуючи творчість письменників 1960–1990-х рр., тобто не виходячи за межі історичного виміру. Спроби системного підходу до творчості Р. Володимира взагалі не здійснювалися через різні, зокрема й позалітературні, причини. Ті, хто аналізував його твори, дотримувалися, як правило, застарілих формул, але ніхто, по суті, не ставив перед собою іншого завдання, як тільки обґрунтувати змістову сутність текстів, зосередитися на ідейно-тематичній їх інтерпретації. Звісно, такий підхід не міг сприяти осмисленню своєрідності художньої свідомості поета, хоч і дозволив виявити деякі її особливості.

У цьому контексті важливими є міркування тих літераторів, які визначили головні аспекти художнього стилю Р. Володимира, насамперед В. Радзиковича, І. Овечка, Ю. Бураківця П. Сороки, О. Астаф'єва тощо. Перспективи, окреслені ними у зв'язку з цим, цінні тезою, що значення творчості Р. Володимира яскраво проступає в ідеологізованих прочитаннях і в глибинних структурах мислення письменника.

Таким чином, актуальність проблеми зумовлена відсутністю цілісного бачення творчого доробку Р. Володимира як самобутнього явища в просторі українського світу, а також можливістю розширити систему уявлень про письменство межі ХХ–ХХІ століть. Тому мета дослідження полягає в тому, щоб виявити й окреслити концептуальні основи художнього мислення Р. Володимира, з'ясувати мотивацію його творчої діяльності та джерела мистецької самобутності.

Перш за все варто звернути увагу на науковість поняття «художнє мислення автора». Його використання дозволяє «підключитися» до потужностей психологічної науки, що є особливо важливим моментом онауковлення літературознавчого дискурсу. Та й саме поняття «художнє мислення» все більш набуває актуальності в різних контекстах [3; 11; 4; 12].

Розглядаючи категорію «художнє мислення автора», звертаємося до праці Г. Клочка «Художнє мислення письменника як формотворчий чинник», у якій зазначається: «Одним із найбільш вживаних понять аналізу художнього мислення автора є його художнє бачення <...>. Художнє бачення перш за все треба розуміти як сприйняття художником дійсності. У кожної людини воно специфічне <...>. Особливості художнього бачення формують художній світ письменника. Звідси – і важливий мето-

дичний принцип: пізнання художнього бачення автора має відбуватися через пізнання його художнього світу – і навпаки» [5].

Демократично-світоглядні орієнтири Р. Володимира, спрямовані на індивідуально-стильове поліваріантне шукання світу і буття, знаходять своє практичне втілення в художньо-філософській палітрі письменника. Відповідно до цього простежується трансформація художнього світу Романа Кухаря на різних рівнях.

Літературознавець Григорій Клочек зазначає: «Враховуючи, що кінцевою метою художнього мислення письменника є створення літературного твору, воно спрямоване не тільки на осмислення дійсності, а й на якомога повніше вираження осмисленого. Ось чому завжди гостроактуальною для художнього мислення є проблема форми вираження» [5]. Варто зауважити, що художнє мислення Р. Володимира відбувалося в уже вироблених формах. Головна особливість художнього таланту Романа Кухаря виявляється в глибині проникнення його погляду в дійсність, у служінні не формі художнього твору, а його ідеї. «Ідея чи форма? – запитує автор. – Тут відповідь є ясна. Яскравим прикладом примату ідеї (змісту) над формою, очевидної зверхності першої над другою, в практичному виведенні, є часто цитована в СРСР фраза: „національна (для прикладу, українська) формою, а соціальна (треба розуміти – російська) змістом”» [7, с. 49]. Таке твердження підтримує й Лариса Мурович у рецензії на повість «Андрій Первозваний»: «Апостол Андрій посіяв тоді зерна Христової науки в душах молоді. Р. Володимир добре виправдав цей факт психологічно, бо ж молоді завжди перша сприймає нові ідеї. <...> Вийшла повість саме в ту пору, коли москвини присвоюють собі нашу історичну спадщину, дату хрещення України, обмосковлюють наш народ і намагаються вбити в ньому свідомість про його самобутність та й споконвічну автохтонність на рідній землі. Ідея повісті дасть натхнення й іншим письменникам до відважного і в правдивім навітленні розроблення праісторії України» [10, с. 19]. Роман Кухар вважає, що «в мистця існує ще й окреме післанництво – формувати мистецьке відчуття в публіки шляхом передачі мистецтва без будь-якого еґотизму, доцільно заховавши свою особистість у тінь і поставивши її на поступ ідеї твору» [7, с. 49].

Оскільки літературна творчість мислителя прямо пов'язана з його філософськими ідеями, більшість із яких знайшли свій розвиток і відображення саме в художніх творах, то необхідною умовою для розуміння специфіки творчості письменника є звернення до дослідження основних положень його релігійно-ідеалістичної філософії.

Щодо формування Р. Володимира як самостійного мислителя необхідно відзначити і тих філософів, критиків, письменників, які на нього здійснили найбільший вплив. На наш погляд, це в першу чергу Г. Сковорода, Т. Шевченко, Леся Українка, І. Франко, Гете, Б. Паскаль тощо. Письменник був упевнений, що кожен творець художнього явища відповідальний за те, що продукує, оскільки мистецтво – явище глибоке, воно не може бути залежним від примітивізму пересічного читача, а має бути високим поетичним зразком. «Мистець, дійшовши розуміння мистецтва, добровільно відмовиться від дешевих ефектів та від усієї рутини гробокопателів мистецтва – тих жонглерів та атлетів, які йдуть за покликом невибагливих мас – „rapem et circitnses”» [7, с. 51], – констатує Роман Кухар.

Глибина художнього бачення Р. Володимира характеризується здатністю автора наблизити читача до об'єктивної істини. «Скільки й не намагалися відомі колись ініціатори літературної орієнтації на т. зв. „велику літературу” обоснувати свої духовні спрямування категоричною вимогою дати нарешті високоякісні твори, що служили б своєму народові, вносячи, при тому, нове в скарбництво світового письменства, проте в методах здійснювання цього самим-по-собі конструктивного, літературного гасла чільні його представники опинилися в різкому конфлікті: подумані ідеологічні засновки виявилися, в кращому випадку, лиш красномовною, звісно, не позбавленою демагогії, теорією, якій наочно суперечила дійова практика даного мистецького руху» [2, с. 153], – зазначає Роман Кухар.

У світоглядному плані поезія і проза Р. Володимира становлять одне ціле, взаємодоповнюють одне одного, розвивають ті самі ідеї, відображаючи та висловлюючи їх у різних жанрах. Юліян Мовчан підкреслює: «Всі, або майже всі його твори, починаючи від поезій «Прапори думки» і «Височій життя», кінчаючи прозою на зразок «Простір і Воля» та «Нація на світанку», написані глибоким психологічним стилем, у філософському, інколи майже містичному дусі» [9, с. 371].

Для Р. Володимира поетичне слово функціональне в найвищому розумінні, бо зв'язане з формотворчим духом нації, тому воно підпорядковане чітким завданням пробудження нації, підготовки її до майбутніх вирішальних випробувань, тобто воно виразно заангажоване, тенденційне. Завдання української поезії митець сформулював у статті «Сучасна лірика в Україні»: «Сучасна лірика, отойчи не найшляхетніший вицвіт поетичної творчості, сказати б – чистої поезії, виявила себе довершеним мистецтвом супроти інших за-

вдяки продуховленій життєвій правді, без якої немає справжнього мистецтва; далі – завдяки виявленню свого власного кращого «я», духові новаторства, модернізму, особистій, не стандартно-визначеній філософії» [8, с. 48].

Найголовнішою ідеєю, що проймала і поезію, і прозу, і публіцистику Р. Володимира, була ідея української державності, яка становила енергетичне джерело творчості митця, була його вірою і головною настановою. Державність із політичної категорії переходила у світоглядну, творила систему відношень поета до світу, перетворювалася на своєрідний моральний імператив. Усе, що сприяє державності, – беззастережно добре; усе, що протистоїть їй, – вороже. О. Астаф'єв зауважує: «У площину зору Р. Кухаря потрапляє насамперед українська людина та її «ареал», національно-свідома особа, яка, щоб запобігти подібній кризі, здатна осмислити генезу своєї нації (як моделі української історії), досягнути її континуальну динаміку. Такий ретроспективний погляд, на переконання автора, допоможе глибше осмислити гострі культурно-національні проблеми, що постають саме сьогодні, у період становлення в Україні відкритого і демократичного суспільства» [1, с. 3].

Нерозривний зв'язок митця з національним корінням, помітний в усьому доробку Р. Володимира, свого часу обстоював Іван Франко: «Кожний чільний сучасний списатель – чи він слов'янин, чи німець, чи француз, чи скандинавець, – являється неначе дерево, що своїм корінням впирається якомога глибше і міцніше в свій рідний національний ґрунт, намагається ввіссати в себе і переварити в собі якнайбільше його живих соків, а своїм пнем і короною поринає в інтернаціональній атмосфері ідейних інтересів, наукових, суспільних, етичних і моральних змагань. Тільки той списатель може нині мати якесь значення, хто має і вмє цілій освіченій людськості сказати якесь своє слово в тих великих питаннях, що ворущать її душею, та zarazом сказати те слово в такій формі, яка б найбільше відповідала його національній вдачі» [13, с. 29].

Прагнення охопити життя в його загальних формах, показати суть фактів, подій, характерів, процесів в об'єктивному типі образності і породжує тягу до відтворення, відображення реальності, до збереження її, очищення предметних, наочних форм від усякої суб'єктивності. Так, наприклад, усі основні моменти, психологічні стани й міркування головного героя Корнила з повісті «Прощавай, минуле!» пов'язані саме з його долею та долею родини, яка, гнана вихором війни, опинилася на чужині.

Правдивість відображення дійсності, чесність із читачем – основа творчості самого Р. Володимира і його вимога до колег. Цю вимогу він формулює так: «Справжнього мистця визначатиме прямування за одиноко правильним дороговказом, на якому видні слова: «в шуканні за правдою». – Бо тільки в правді сенс мистецтва» [7, с. 51].

Моделюючи дійсність, Р. Володимир не відвертається від її конкретних проявів, однак і не обмежується роллю реєстратора фактів, прагне пояснити життя і дати йому оцінку. І з цією метою певним чином узагальнює свої образи. У романі «Нація на світанку» нація діє через селянську робітничу родину, оскільки один з основних конфліктів нації є її боротьба з ворогом-поневолювачем. Узагальнений образ родини передає творчий задум Романа Кухаря: показати націю в її рості та націю в її дії. Цей задум обумовлює характеристику героїв і саму інтерпретацію подій. Способом узагальнення в цьому випадку є вибір тих характеристик і ситуацій, які найадекватніше відтворюють сутність явищ та найповніше розкривають сукупність суспільних відносин, не втрачаючи своєї чуттєвої конкретності, своєї неповторної індивідуальності.

Охоплюючи цілісність нашої літературно-духовної традиції, Роман Кухар доходить висновку про намагання української літератури до єднання з найбільш піднесеним у характері типом західноєвропейського письменства і відкидає її схильність перехоплювати абсолютно всі школи і течії європейської чи всесвітньої літератури. Автор наголошує: «Поряд із «службою своєму народові» дальшою метою «Рухістів» мало бути «нове внесення в скарбницю світового письменства». Досі відомо нам про впливи, і то невисоких зразків, світового письменства, що їх можна було спостерігати в їхніх творах. Щодо нового внесення, то невже випадає таким назвати реалістичну й натуралістичну манеру, авантюриницьку тематику, а то й психологічні методи й гуманістичний підхід, що становлять характер «переломових» досягнень т. зв. «великої літератури?»» [2, с. 157].

Р. Володимир дещо традиціоналістськи вважає, що українська література не має чого шукати в сучасній атмосфері західноєвропейського формалізму – з його психологізмом, модернізмом, експериментаторством, а досліджуючи творчість світових та українських письменників, відзначає, що кращі представники новітнього світового письменства доходять нарешті до тих самих висновків, до яких уже десятки років тому дійшли світочі нашої літератури. «Навіть символізм, експресіонізм, та й всі оті футуризми, дадаїзми, необ'єктивізми, не то що реалізм і натуралізм, не є вже ніяким новим словом у сві-

товій літературі. Та й чи варто взагалі змагатися нашим літераторам для того тільки, щоб задовольнити суєтні амбіції в площині новаторства, чи приналежності до найбільш відомих літературних шкіл, занедбавши при тому найсуттєвішу справу – ідейного змісту творчості? Бо саме вбогістю ідейного змісту творів хибують чи не всі оці літераторські зусилля найбільш аплодованих сьогодні модерністів» [2, с. 157], – стверджує Роман Кухар.

Отже, художнє мислення як складник психопоетики відкриває таємниці художності письменника, які ми можемо достеменно відкрити через мегатекст митця. Зазначимо, що головна особливість художнього таланту Романа Кухаря виявляється в глибині проникнення його погляду в дійсність. Творчість митця емоційна, лірична, свідчить про інтелектуальний талант та демократично-світоглядні орієнтири Р. Володимира, спрямовані на індивідуально-стильове поліваріантне шукання світу і буття. У своїх творах письменник здатний наблизити читача до об'єктивної істини, що є свідченням глибини художнього бачення.

Стаття не охоплює аналізу всіх особливостей художнього мислення письменника-емігранта, тому їх вивчення становить перспективи подальших досліджень у цьому напрямку.

Література

1. Астаф'єв О. «Щоб нація жила...» [передмова] / О. Астаф'єв // Буття в літературі : розвідки, статті, записки / Р. В. Кухар. – К. : Редакція часопису «Народознавство», 2002. – 476 с.
2. Володимир Р. Література зневір'я і література віри / Р. Володимир // Визвольний шлях. – 1956. – № 2 (100). – С. 153–163.
3. Ермаш Г. А. Искусство как мышление / Г. А. Ермаш. – М. : Искусство, 1982. – 277 с.
4. Ігнатенко М. А. Генезис сучасного художнього мислення / М. А. Ігнатенко. – К. : Наук. думка. – 287 с.
5. Ключек Г. Д. Художнє мислення письменника як формотворчий чинник [Електронний ресурс] / Г. Д. Ключек. – Режим доступу : http://www.anvsu.org.ua/index.files/Articles/Klochek2.htm#_ftn8. – Назва з екрана, 01.06.2014.
6. Кухар Р. В. Буття в літературі : розвідки, статті, записки / Р. В. Кухар. – К. : Редакція часопису «Народознавство», 2002. – 476 с.
7. Кухар Р. Мистець та його епоха / Р. Кухар // Фенікс. Журнал молодих. – 1953. – Рік. 3. – Зощ. 5. – 63 с.
8. Кухар Р. Сучасна лірика в Україні / Р. Кухар // Визвольний шлях. – 1969. – № 1 (250). – С. 41–59.
9. Мовчан Ю. Незакінчена повість / Ю. Мовчан // Визвольний шлях. – 1981. – № 3 (396). – С. 371–373.
10. Мурович Л. Апостол Андрій Первозванний серед наших предків / Л. Мурович // Гомін України. – 1984. – Ч. 44. – 31 жов. – 24 с.

11. Селиванов В. В. Соціальна природа художественного мислення / М-во высш. і сред. спец. образования РСФСР / В. В. Селиванов. – Л. : Издательство ЛГУ, 1982. – 143 с.

12. Силантьєва В. И. Художественное мышление переходного времени (литература и живопись) / А. П. Чехов, И. И. Левитан, В. А. Серов, К. А. Коровин / В. И. Силантьєва. – О. : АстроПринт, 2000. – 351 с.

13. Франко І. Вибрані твори : у 3 т. / І. Франко. – Дрогобич, 2004. – Т. 3. – С. 60–64.

Vasily Savytch

THE SOURCES OF ARTISTIC THINKING OF ROMAN KUKHAR (R. VOLODYMYR)

The article deals with the problem of disclosing features of artistic thoughts of Roman Volodymyr, who created his own poetic of his works. Here we find the basic approaches to the interpretation of the term «art of thinking» which is defined in various scientific sources. It traces the main dominants of this definition. This research includes the analysis of journalistic and literary texts of Roman Volodymyr in order to identify the main features of his creative thinking. We also have illustrated and explained the interdependence between

artistic thoughts of the author and features of the poetics of his works.

Keywords: *artistic thinking, Volodymyr, world view, artistic identity, Ukrainian literature.*

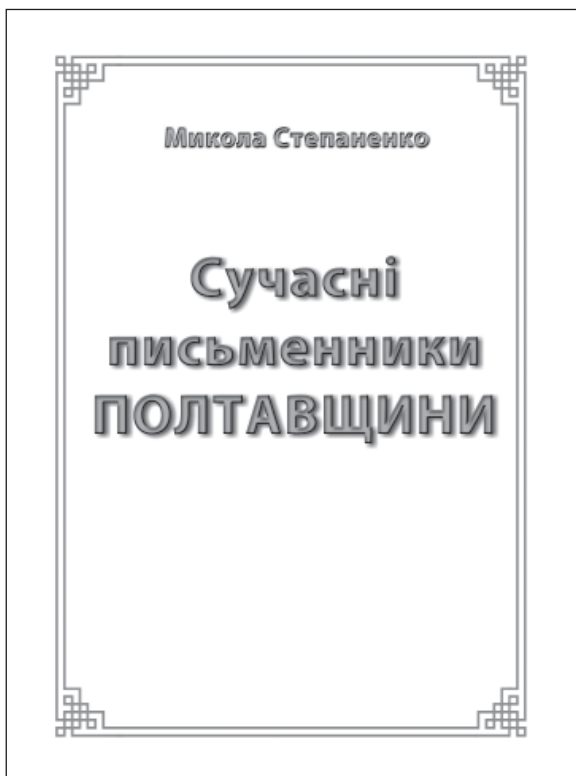
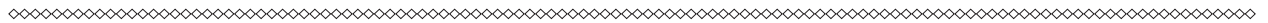
Василий Савич

ИСТОЧНИКИ ХУДОЖЕСТВЕННОГО МЫШЛЕНИЯ Р. ВЛАДИМИРА

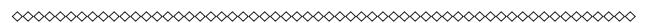
В статье выяснена проблема раскрытия особенностей художественного мышления Р. Владимира, которые повлияли на поэтику его произведений. Приведены основные подходы к трактовке понятия «художественное мышление», которые указаны в различных научных источниках. Прослежены основные доминанты этой дефиниции. Проанализированы публицистические и художественные тексты Р. Владимира с целью выявления главных черт его художественного мышления. Проиллюстрирована взаимозависимость между художественным мышлением автора и особенностями поэтики его произведений.

Ключевые слова: *художественное мышление, Р. Владимир, мировоззрение, творческая самобытность.*

Надійшла до редакції 19.06.2014 р.

ПРЕЗЕНТУЄМО НОВЕ ВИДАННЯ

Степаненко М. І. Сучасні письменники Полтавщини : довідник / Микола Степаненко. – Полтава : ПП Шевченко Р. В., 2014. – 90 с.

У довідникові викладено коротку історію створення Полтавської обласної організації Національної спілки письменників, розміщено відомості про сучасних поетів, прозаїків, драматургів, публіцистів, критиків, літературознавців, які своїм життєвим і творчим шляхом пов'язані з Полтавщиною.

Для вчителів-словесників, студентів гуманітарних факультетів, учнів, краєзнавців, усіх, хто цікавиться літературно-мистецькими традиціями Полтавщини.